

Štefan Strážay: Malinovského 96

FEDOR MATEJOV, Ústav slovenskej literatúry SAV, Bratislava

MATEJOV, F.: Štefan Strážay: Malinovského 96
SLOVENSKÁ LITERATÚRA 60, 2013, No 2, p. 139 – 142.

The short interpretation of Š. Strážay's (born 1940) collection of poems *Malinovského 96* (1985) is meant to be a contribution to the intended series of "microanalyses" of the key works of art written for the History of Slovak literature after the year 1945.

The text maps and characterizes the author's subject matters: poetry, everyday life, female element, partnership, urban environment, suburban countryside, periphery... Overlapping life-authentic discreet self-portrait and fragmentary lyric image of the world has support in intricate literariness. The article identifies the intertextual sources and interconnections (J. Kostra, B. Brecht, J. Joyce, G. Flaubert, J. Holý). Then it presents genre-style characteristics of Š. Strážay's poetry: description, enumeration, part-taking in the events, frequently frozen, and finally a reflection on all the things the author has seen and experienced. Writing as understood by Š. Strážay's is a clarifying, communication-open, cathartic part of the contemporary reflecting human's living natural world seen and lived soberly, without illusions.

Key words: lyric poetry, urbanity, intertextuality, living world

Básnická zbierka *Malinovského 96* (1985) v situácii poézie osemdesiatych rokov potvrdila, že Š. Strážay (nar. 1940) je čoraz pozornejším svedkom podôb bezprostredne daného, blízkeho, doliehajúceho sveta a kľúčovým účastníkom navonok nedeklarovaných, skôr postupných premien poézie sedemdesiatych a osemdesiatych rokov. Bratislavská ulica, resp. adresa v názve, biograficky spätá s básnikom, predznamenáva životne námetové okruhy urbánnej každodennosti, obdobne poetickéjšie vyznievajúci Igram v názve zbierky z roku 1975, názov západoslovenskej obce – autorovho rodiska, znamenal retrospektívu matkinej mladosti, rodiska, detstva, matne zapamätaných vojnových udalostí.

Malinovského 96 prináša fragmentárny autoportrét básnika ako zrelého muža v životnom polčase a súhrne životom už daných osobných vzťahov – na pozadí „úlomkov roztriešteného sveta“ (Epizóda). Poézia je v autorovom chápaní práve úsilím toto všetko triezvo domyslieť, významovo usporiadať a katarzne vyčíriť.

Priebežnú tému poézie vecne, civilne navodzujú reportážne momentky z takých niekdajších foriem literárneho života, ako bývali návštevy a besedy spisovateľov na pracovis-

kách (Z besedy, Z prehliadky, prípadne aj Z Tatrasvitu), ďalej náhodné stretnutie s neznámym dievčaťom – čítajúcim v doprave (Z cesty do práce), napokon aj samota autora zoči-voči vlastnému písaniu (Z poetiky); vždy je to oscilovanie medzi možnosťami poézie oslovit' či vyslovit' človeka a seba-problematizáciou vlastnej spisovateľskej práce. Básnický svet Š. Strážaya oživujú či zaľudňujú repliky-citáty, gestá a postavy najbližších, druhých či anonymne vzdialených. Matkino zvažovanie vlastného odchádzania na jednej strane (Monológy) a na strane druhej kontrastne svet detí, čo „*letí pomimo a zároveň / mnou*“ (Ústup) – vždy sú to nesentimentálne a neidylické životné lekcie. Dominuje ženský element – v podobe mimovoľných pohľadov a dotykov, partnerstva medzi únavou či neistotou a „*trochou svetla a tepla: / v kúsku oblej nahoty, / keď vychádza z kúpeľne*“ (Poznámky), ženskou korešpondentkou adresovaného ironického poučenia: „*Musíš byť silný, / zajačik*“ (Z listu) a partnerkinho obviňovania „*že sa túlam ako pes*“ (Z domácnosti). Ženské gesto, telesnosť, prítomnosť je v poézii Š. Strážaya zdrojom či nositeľom lyricky a životne podvojného zjasnenia, iluminácie: „*Ráno mi vošlo do spánku / záračné dievča. Predhádzajúci sen / bol potrháný, plný zľaknutí, / nepokojný, / a ona vošla, úplná a nahá, / silná, plavovlasá, / akoby prežiarená / zozadu / matnou lampou, / vyrovnaná a celá / láskavo telesná – / no tvár mala vážnu. / Smrť často maľovali / ako anjela*“ (Zo starého obrazu). Svet poézie Š. Strážaya motivicky zaplňajú interiéry ľudskej intimity a privátneho života, mestské exteriéry, ulice, melancholické parky či cintoríny, cestovanie, jeho prostriedky a priestory, ročné obdobia, príroda, opadané lístie, jeho tlenie, zmyslovosť vecí, ako aj ich chátranie. Básnik ako účastník a pozorovateľ tohto všetkého rád v role osamelého chodca vyhľadáva periférne zóny, ich skrytú poéziu: „*Nemusí ti byť iba zle. V Bratislave / jestvujú prekrásne miesta. Napríklad / konečná päťky, na stanici / poloprázdne osobné vlaky, / prázdne kino*“ (Poznámky) alebo „*Moja krajina / s vyradenými loďami / potemnieva*“ (Zimný prístav).

Zbierka *Malinovského 96* a vôbec Strážayova poézia sedemdesiatych a osemdesiatych rokov ako nedeklaratívne, diskkrétne životné podujatie predstavuje do poézie rozpisovaný fragmentárny „román seba-výchovy“ a „román strácaných ilúzií“. „Strácané ilúzie“ sa nedotýkajú v prvom rade ideologických spoločenských projektov a problematických javov, ako to bývalo od šesťdesiatych rokov u starších autorov, ale vlastnej citlivosti, životnej výdrže, možností človeka vo svete: „*To nič, že menej zubov / a čiernych vlasov, / ale menej zvedavého záujmu, / pozornosti, / radosti?*“ (Poznámky).

Prelínanie životne autentického autoportrétu a lyrického obrazu sveta, striedanie tlmenej melanchólie a vitality má nosnú umeleckú oporu v jemne prepracovanej literárnosti Strážayových životne vyznievajúcich textov. Nie je to programové prihlasovanie sa k vzorom a inšpiráciám, ale skôr diskrétna súhra textov, motívov, žánrov, tradícií. Naznačujú to zástupne viaceré názvy umeleckodruhovej alebo žánrovej povahy: Z historického románu, Zo starého obrazu, Začiatok románu... (Prekvapivá mortálna pointa erotickotelesnej iluminácie Zo starého obrazu zrejme analogicky odkazuje na dávne alegórie „žalostnej“ alebo kontrastne „šťastnej smrti“ v podobe anjela, čo plynule od baroka prešli aj do meštianskej cintorínskej užitej výzdoby...) Niekdajšie literárne „besedy“ či „prehliadky“ nie sú len momentkami zo života publikujúceho spisovateľa sedemdesiatych a osemdesiatych rokov, ale aj problematizujúco významovými posunmi obdobných básní napr.

J. Kostru z päťdesiatych rokov (Po diskusii o poézii v závodnom klube zo zbierky *Javorový list* z roku 1953); Š. Strážay sa napokon poézii J. Kostru ako príležitostný editor a esejista venoval. „*Ofélia, už trochu unavená (...) s dieťaťom, bytom a manželom*“, čo si v rovnomennej básni spomína na svoje vznášanie sa vo vodnom živle, je scivilňujúcim posunom-prehodnotením shakespearovskej Ofélie ako návratného motívu modernej poézie (od J. A. Rimbauda po B. Brechta). Báseň *Motív z B. so svojou situáciou „na ceste“* a so skepsou voči nožnej zmene odkazuje na Brechtovu báseň *Výmena kolesa z Buckowských elógií z päťdesiatych rokov* (koleso nielen ako príčina alebo synekdocha momentálnej prepravnej kalamity, ale alegoricky aj koleso šťasteny ako synonymum životnej náhody a šťastia); *Motív z B.* potvrdzuje Strážayov záujem o práve začiatkom osemdesiatych rokov P. Zajacom a J. Štrasserom novo preloženú Brechtovu lyriku – v súbore *V znamení korytnačky* z roku 1983. Druhá časť básne *Epizóda s Joyceovým „pánom Bloomom (...) na podvečernej pláži“* maximálne zhuťňuje 13. epizódu Joyceovho románu *Odysseus* – vynecháva či šífruje Bloomov plážový autoerotizmus a do pointy dáva šokovo, náhle vyjavený telesný deficit, krívanie, ženského objektu záujmu či túžby... Báseň *Začiatok románu s výslovným odkazom na Pani Bovaryovú G. Flauberta* evokuje svojou cintorínskou scenériou pohrebisko ľudských životných ilúzií (bovaryzmus), možno aj porevolučnú stratu spoločenských ilúzií polovice 19. storočia, analogicky voči poslednej tretine 20. storočia, všetko to napokon štylizuje (cintorínska prechádzka – čítanie nápisov na pomníkoch) ako akt čítania či umeleckej tvorby, pričom umelecká fikcia život podvojnne aj zachytáva, aj zmŕtvuje; napokon flaubertizmus ako umelecká askéza, úsilie o dokonalosť, jediná možnosť zvládnuť deziluzivnosť života a doby...

(Popri zrejmejších alebo skrytejších intertextuálnych odkazoch poézia Š. Strážaya ponecháva priestor aj na intertextuálne snenie. Názov básne *Na krásnu záhradu* vedie spoľahlivo k básni J. Hollého *Na krásnu záhradu*, čo sa napokon pred časom dostala aj do poetického titulu interpretačnej práce V. Turčányho *Na krásnu záhradu Hollého Jána* z roku 1972. Antikizujúca opisná báseň – chvála idylickej krajiny, hortikultúry, človeku príjemnej a osožnej vegetácie, flóry a fauny má pochopiteľne u Š. Strážaya enumeračný, zvecnený, zredukovaný náprotivok, avšak s pointou ne-idylickou „... mačka si nesie v zuboch / svojho vtáčika“ a táto pointa zasa čitateľovi českej poézie môže evokovať V. Holanovu seba-charakteristiku prostredníctvom opisu: „*Hřbitovní kaple, viděná přes zahradní zeď, / na které kočka žere slavíka – / takové bylo také mé vidění života*“ – báseň *Ti druzí*, zbierka *Bolest*, 2. vyd. z roku 1966.)

Poézia Š. Strážaya je východiskovo poéziou miestami mimovoľného, miestami sústredene intenzívneho vnímania, čo má štylisticky podobu opisu a enumerácie. Niekedy nezámernne prechádza až do textových paralel postupov akčného a konceptuálneho umenia sedemdesiatych a osemdesiatych rokov: „*Vezmem si jablko. Obrátim ho / do svetla, do protisvetla...*“ (Poznámky). Činnej účasti v bezprostredne danom svete zodpovedajú situačno-dejové fragmenty. V Strážayovej poetike zdržanlivosti však neraz najpôsobivejšie vyznievajú „ne-deje“, akcie len zamýšľané alebo nerealizované: napr. takmer divadelná etuda spontánnej či ironickej ženskej vyzývavosti a mužských rozpakov či váhania v dobovo príznačnom pohostinskom zariadení (Torysa, tretia cenová). Prevláda zvažovanie, súvaha, seba-spytovanie zoči-voči vnímavo opísanému a činne prežitému – úvahová

lyrika cyklu *Poznámky na margo prežitého* charakteristicky prechádza priebežne celou zbierkou *Malinovského 96*. Poézia Š. Strážaya chce byť komunikačne ústretovou, pri všetkej rozdielnosti našich významových perspektív a osobných svetov rada verí: „*Ešteže máme čosi spoločné*“ (Poznámky). Všetkou javovou rozmanitosťou občas preniká monotónia únavy zo životne nevyhnutného udržiavania rozdielu „seba a sveta“, lyrika spájaná s 1. osobou je tak paradoxne nekřčovitým cvičením sa v predstave sveta po nás a bez nás: „*Malinovského po daždi (...) Táto ulica bola predo mnou / a bude aj po mne: / nebadateľne iná*“ (Poznámky).

Poézii Š. Strážaya od debutu *Veciam na stole* (1966) sprevádzal záujem a priazeň kritiky. Jemná erotika, rituály, zóny a priestory ľudskej blízkosti s možným rubom odcudzenia, úzkosti a smrti boli pozitívne prijímané na sklonku lyricky excesívnych šesťdesiatych rokov a zasa v prvej polovici sedemdesiatych rokov naznačovali tichú alternatívu voči dobovej ideologizácii. Prinajmenšom od zbierky *Palina* (1979) bolo zrejmé, že svet poézie Š. Strážaya bude pocitovo, bytostne a námetovo svetom súčasnosti a zdržanlivo triezveho seba-porozumenia súčasného človeka – pomimo tradične poetického iluzionizmu a pomimo ideologických predstáv sedemdesiatych a osemdesiatych rokov, čo sa obrazu súčasnosti zotrvačne a vehementne v literatúre dožadovali. Interpretačná kritika súčasnej literatúry (predovšetkým V. Mikula a P. Zajac) si pri poézii Š. Strážaya uvedomovala a identifikovala prirodzený, životný, žitý svet človeka ako živnú pôdu, zdroj a tému významovo iniciačnej tvorby: poézia ako možnosť životnej „prózy“ a spätne zasa ako vovádzanie, sekulárne zasväcovanie do jej vlúdnych i nevlúdnych podôb. Z hľadiska poetiky to bol postupný obrat od metaforických posunov či šifier skutočnosti k metonymii, k súmedznostiam vecí, životných javov a situácií. Samotné umenie poézie je potom umením vnímania, evidovania, výberu, komponovania, rešpektujúceho „ponechania“ javov v ich obohacujúcom vyžarovaní. – Jeden z neveľa kontinuálnych a pôvodných básnikov sedemdesiatych a osemdesiatych rokov uzavrel svoju publikačnú prítomnosť v literatúre zbierkou *Interiér* (1992), zahŕňajúcou básne z prelomu osemdesiatych a deväťdesiatych rokov.

Text vznikol v rámci projektu *Dejiny slovenskej literatúry po roku 1945*. APVV-0085-10. Zodpovedný riešiteľ Prof. PhDr. Peter Zajac, DrSc., spoluriešiteľ Prof. PaedDr. René Bílik, CSc.

Fedor Matejov, CSc.
Ústav slovenskej literatúry SAV
Konventná 13
813 64 Bratislava
SR
e-mail: usllred@savba.sk